

Ráduly János

Versek kicsiknek és nagyoknak minden évszakban

Csatáné Bartha Irénke: Csillagórző csodaerdő

A gyermekvers „az irodalom fájának olyan ágain található, amelyeket a gyermek elér”. (Németh László)

A költő gyermekkori mese-, monda- és versélményei szorosan kötődnek versvilágához. Legkisebb gyermekként, három nagyobb testvére sokat énekelt, verselt, rigmusokat, mondókákat mondott.

De a székelység soktitkú világában szinte az anyatejjel szívta magába ennek a tájnak csodás rejtelmét. Ugyanezt tette később saját gyermekei, majd diákjai lelkébe csepegtetve.

„A mesék világa rokon a gyermekversekével, fontos: megőrizni a gyermeki lélekben mécsesként világló varázsfényeket, a csodát, s azt tovább adni, hogy a késői utódokban lánggá terebélyesedjék.

A gyermekversírást igazi kihívásnak érzem, olyan feladatnak, amellyel adósa maradtam azoknak, akikhez egész életemben szoros szálakkal kötődtem, - a gyermekeknek – kicsiknek és nagyobbaknak egyaránt. Lelkem tele van olvasott, halott, átélt, saját fantáziám erejével elővarázsoltt történetekkel, különös színekkel, ízekkel, illatokkal, sajátos formákkal, mozdulatokkal, melyek felém integetnek az idő varázsbokráról” – így vall a kötet szerzője a versek keletkezéséről.

Valóban a csodák csupán karnyújtásnyira vannak tőlünk, hát igyekezzünk észrevenni, gyermekeinkkel is észrevetetni, mert a bajban a túlélés eszközei lehetnek.

Tudom, hogy teljes életünk emlékeit képtelenség megőrizni, de a fontosabbak megmaradnak bennünk, és „a hátunk mögül a lábunk elé világítanak apró mécsesként. Rendre felnövünk és eladósodunk. Törleszteni kell mindazt, amit mi is gyermekként szüleinktől, testvéreinktől, faluközösségeinktől, embertársainktól szívjószágban, léleklemelegítőként kaptunk a hosszú vándorútra.” (Sütő András)

Amikor a szerző verset ír a gyermekeknek, saját gyermekora csodálatos képeit átörökíti, mintegy hagyatékozza az utódokra. Ott csillog a versekben az ősi derű, a mosoly, a hitből táplálkozó biztató szó ereje, a kifogyhatatlan optimizmusa. Kicsit ő is gyermek lesz újra az átélés örömeivel, huncut kópéságaival azonosulva.

A versekben jelen van a gyermekké válás csodája, az örök kíváncsiság, a titkokra való rácsodálkozás, az újrafelfedezés vágya, öröme.

Versei világát áthatja a szépségbe, a jóságba vetett hit. A derű, optimizmus hang-

ja a visszatérő refrén, melyre saját bevallása szerint tudatosan törekedett. Minek mérgezni a gyermeki lelket az élet komor színeivel, túl korán minek feltárni a veszélyeket, a tragédiákat, a kitaláltottság, a szeretetlenség, az elmagányosodás kínjait? Romlatlan lelküket óvni szeretné még egy darabig ezektől a negatív hatásoktól.

A kötet versei zenélnek, „csiripelnek és dúdolnak az idő forgószínpadán” (a szerző).

Klasszikus és modern formák váltakoznak, a szó erejével röptetnek a gyermekkor szépséges tájaira, a minket körülvevő természetbe, sajátos állat- és növényvilágba. Mindenképpen emberközeli világ ez a külső és belső tereken egyaránt: *Erdőben, Hinta, Látod a fákat? Hová tűntek?, A vakond, Rövidlátó ürge, Rigócska, Eltévedt méhecske, Katángos, Bóbitatánc, Dúdolócska, A kankalin álma, Kék iringó, Dal a pitypangról. Nyaral az egész világ, A futóka, Egerkaland.*

A gyermekversekre jellemző sajátos tematikákat fedezünk fel, életszerű konkrét helyzeteket teremt: *Nagyerdei Benedek, Csillagőrző csodaerdő, Inci-finci, A bagoly, Meseágon, mesefádon, Pipitér,* gyermekalakokat: *A szánkó, Tanítanálak, Ismered? Hóember, Jégeső, Halak tánca...* Gyakran gyermekméretekhez, igazít kicsinyítéssel segítve a beleélés boldogságának folyamatát (*Kengurú-kaland, A tengelicék, Papagáj Bözsi és Papagáj Dönci*) játékos humorral fűszerezve.

Meghittség, otthonosság hangulata árad verseiből, a játékoság, a más szerepébe bújás lehetősége: *Fejtetőre állt világ, Át a pallón, Fürj mama, Bagolyvacsora, Leng a hinta, Mikoltnak és Saroltnak, Kicsi Mózsi, Furcsa hóember* – az identitástudat, az önazonosság megőrzését segíti.

Hitelesség, élményszerűség érvényesül a versekben, békés, otthonos tájakkal olyan világ, ahonnan nincs száműzve még a természet: *Erdőben, Áfonyásban, Dúdoló, Varjú hessegető, Kakasmandikó, A patak, Csodapatak, Eltévedt katicabogár, Különös vendég, Az első kakukkszó.*

A gyermek magatartását a játékoság, a kíváncsi szemlélődés, a fantáziálás, a beleképzelés jellemzi. Minden apróságra érdeklődve néz: a legkisebb bogárra, falevélre, virágra szálló méhecskére, szitakötőre, lepkére. Ezért is tölt el örömmel a könnyed játékos stílus, mely a népi mondókákból, gyermekjátékokból, gyermekdalokból is jól ismert módon számos mókás rímre adott lehetőséget Pl.: *Fúj, fúj, Varjú hessegető, Dúdoló, Jön a gólya, Cserebogaras mondóka, Hallom, György-napra, Mosolygó, Vigasztaló, Csengő ring, Merre jársz?, Cickom – Fickom, Hull a gesztenye, Kémlelő, Szentjánosbogárka, A lepke, Cinkeálom, Szeszélyes szél, Hintázó póklány, Körteszüret.*

A titokzatosság, a titkok világa nagyon fontos a gyermek számára, hiszen ilyen helyzetekben éli át az igazi szabadságot. Alapjában véve a gyermek kiszolgáltott a felnőttek világának. Fantáziálással, beleéléssel alkot magának egy világot,

ebben elhelyezi önmagát, miközben összemér, hasonlítottat, így fejlődhet önképe, önazonossága, a magához mért világról szerzett egyre több, érdekesebb, realisabb ismeretekkel. Jó példái ennek a *Mesefádon meseágon*, *Csillagmadár és vackorfa*, *Csillagőrző csodaerdő*, *A szél arcai*, *Dallamok*, *Nyaryl az egész világ*, *Mosolygó*, *Ellenszer gonoszságra*, *Örömutazás*, *Csodapatak* című versek is.

Csatáné Bartha Irénke gyermekverseinek sokszínűségén sokféle hatás kimutatható. A népköltészet tiszta forrásanyaga, a klasszikusok: Arany, Petőfi, Móricz, József Attila, Ady...

A modern gyermekversek mesterei: Weöres Sándor, Szabó Lőrinc, Károlyi Amy, Nemes Nagy Ágnes játékverseinek hangulatisága, Szilágyi Domokos, Páskándi Géza, Ráduly János, Tarbay Ede mesei megszemélyesítésű természetversei, legfőképpen a tanításban is gyakran használt Kányádi Sándor egészséges bolondozással, csillogó népi humorral, életbölcseességgel átszótt gyermekversei.

Számba véve a versek formai jellemzőit, megállapíthatjuk az egyszerű mondat-szerkezeteket, a tömörséget, de ráerősítenek a gondolatritmusra az ismétlések, párhuzamosságok, refrénszerű kiemelések a szavak tartós rögzülését segítve. Gyermeki kicsinyítéseket gyakran használ, meghittség, otthonosság hangulatát keltve az olvasókban. Gyakoriak a nyelvi játékok pl. *Szófacsaró*, *Szótekerő*, *Cserebogaras*, *Dúdoló a, dúdoló...* *Dallamok*, *Sír a szél*, *Vonzás és taszítás* című versek. Jelen vannak a néphagyomány kínálta formai kifejezések, a magyaros ritmus, erőteljes zenei megformálás, könnyed, játékos hangalak, dal, tánc. A játékosságot így segíti a dúdoló, táncoló ritmus: *Dúdoló*, *Dúdolócska*, *Csengő ring*, *Csiszicsuszi*, *Cserebogaras mondóka*, *Kicsi nyúl*, *Csacska locska*, *Hintáztató*, *A lepke*, *Sündisznó a bálban...* *Mosolygó*.

A játékos képi világhoz társuló zenélő, dúdoló, csiripelő ritmika, tréfás kedv, játékos humor teszi olvashatóvá ezeket a verseket, igazi gyermekköltészetbe való elemei, nyelvtörő típusú versei felébresztik gyermekolvasóiban a nyelv, az anyanyelv szépségének csodálatát, s talán sokukban a játszi kedvet az „utánzásra”, a kísérletezésre.

Egységében értékelve a kötetet, örömmel tesz eleget ennek a feladatnak a szerző, jó csapásokon jó irányba halad.

A költő felidézi a bölcső környéki szavak hangulatvilágát: a gyöngyöző nevetést, a bájos kópéságot, a szeretet felé kinyújtott kezek és lelkek rebbenését, a gyermektekintetek őszinte csillogását. Ő is tudja, és Sütő Andrással vallja: „Akik kiléptek e bűvös körből, csak a gyermekkel jutnak vissza az egyetlen lehetséges otthon égtájai alá, a gyermekkel, aki anyanyelvének ösvényein elindulva, és másféle táj hazákba jutva küldheti köszönetét az egyetlen lehetséges indíttatásért a „bölcső” felett virrasztóknak”.

Mert van és lesz számonkérés: gyermekeink és unokáink tekintete. Ahány szép

és jó szóra váró gyermek, a jövőnek megannyi lámpása. Vigyázzunk fényükre e meglódult időben!

A második részben a lélek fény-árnyék változásait is nyomon követhetjük az évszakok örök körforgásában.

Csatáné Bartha Irénke versei beleilleszkednek a kortárs gyermeklírátörekvéseibe, a kísérletező szándék mellett a modernséggel párhuzamosan jelen van a klasszikus hagyományok tisztelete.

(Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár, Eger, 2013)

Marics Krisztina

Aknay Tibor: A galamb szárnyverése

Egy barna kép, melyen hosszú levélszár fut keresztül, és legördül róla egy harmatcsepp. – Ezt látni a kötet fedőlapján.

Az sem kizárt, hogy maga a szerző készítette, ugyanis Aknay mellett, hogy író, fotóművész is. Egyfajta előzetes üzenetként fogtam fel a borítót, mikor kézbe vettem a novellafüzért, hiszen a barnított kép olyan, akár egy régi fotó, s akárhányszor rápillantottam, a fókuszban kifehérlő harmatcsepp olybá tűnt, mint egy titkos könny. Ez a képzettársítás a kötet elolvasása után még inkább igazolást nyert.

A kép hú maradt a tartalomhoz egy mesteri mimézissel. Egy egyszerű, mégis nagyszerű törvényszerűséggel játszik Aknay, mely alapján az egész történelem felépül: levelek kapcsolódnak szárukkal a gallyakhoz, mint ahogy az emberi döntésekből sorsok kovácsolódnak. A gally úgy kötődik az ágakhoz, az ág a törzshöz, ahogy az emberi sorsokból és embercsoportok működéséből épül a történelem egy mindenre kiható, nagy egészé. És ugye ott van a harmatcsepp, vagyis a könny, mivelhogy semmiképp sem lehetséges, hogy mindenkinek jó legyen, főleg egy olyan időszakban, melyben ezen történetek döntő része játszódik.

Pontosan kilenc novellát tartalmaz a kötet. Nem tudom, véletlen-e a szám. Van-e jelentősége a kilencesnek, de valamiféle telitalálatnak érzem.

A kilenc a számmisztikában kettős jelentéssel bír. Egyrészt a nyugalmat és békeséget, másrészt az indulatokat, az erőszakot, a kegyetlenséget, de egyszerre a küzdőképességet is szimbolizálja.

És az egész mű mintha pontosan leképezné ezt a furcsa, önmagával is ellentétes, feszültségektől pulzáló érzésdimenziót. Aknay írói stílusa ugyanis gyönyörködtező, olyan nyelvi varázssal szövi történeteit, mellyel igazi esztétikai élményt kínál olvasójának, hamisítatlan szépirodalmi beszédmódról tesz bizonyosságot. Mégis a téma, amiről ír, az a menekülési utat nem kínáló, kegyetlen világ, melybe a szereplőit behelyezi, szinte emészthetetlen!

Kilenc gyönyörűen megírt novella, a háború szörnyűségeiről, kilenc történet, a kilences számmisztikai kettősségével, melyek egymástól különállnak, mégis, valami szövegek fölött álló, egyfajta láthatatlan rendszerező erő szoros egységbe köti őket. Minden novellának más szereplője van, nincsenek visszatérő alakok, mégis szembeötlő közös tulajdonságuk, hogy képesek betörni az ember szellemi országába, és ott önállóságra tudnak törni. – Ez persze nem elrettentés, inkább tapasztalat és realitás!

Hisz gondoljunk csak bele! A világháborúban történt szörnyűségek, még ha nem is konkrétan velünk, de őseinkkel, közeli rokonainkkal, hozzátartozóinkkal, igenis

megtörténtek! Miért is lenne megdöbbenő, hogy érzékenyek vagyunk rá? – És éppen ezért nehéz szembenéznünk velük! Nehéz állni a múlt évszázad gyilkos, lefegyverző tekintetét, hiszen a legszívesebben inkább elfelejténénk!

De a szőnyeg alá söpörni semmit sem lehet, viszont a folytonos önvád és önsajnálát sem megoldás! Ami megtörtént, az megtörtént. De amíg a történelmi tények statisztikákban beszélnek, addig egy novella hús-vér emberek szenvedéseit mutatja be.

Nem csoda, ha bensőnk összezsugorodik, és előfordul, hogy könny szökik a szemünkbe, amikor a háború áldozatainak történetét olvassuk. Nem csoda, hiszen tudatalattinkban ha nem is olyan könnyen elérhető rétegekben, de valahol mélyen, mintha kódolva lenne őseink élményanyaga is, és génjeinkben hordoznánk a régiak sérelmeit és megaláztatását. Ez lehet talán az a kapocs, mely ott áll az egyes novellák közt, ezért érezhetjük mégis összetartozónak az egyébként különálló műveket.

A kötetbemutatón lehetőségem volt feltenni a kérdést az írónak, hogy milyen részben valóságosak a könyvben közölt történetek. Azt a választ kaptam, hogy tökéletesen egyik sem fedi le a teljes valóságot, de az elsődleges forrásuk a saját életéből vett és hallott példák.

Az egyik legmeghatározóbb olvasói élményem a kötet novellái közül az *Ilhana* volt. Épp munkaidőben ültem egy egri borozó pultja mögött, és mivel épp nem akadt vendégem, akit kiszolgáljak, elővettem a kötetet. Egy pár sor után mintha már nem is a borozóban lettem volna, úgy tárult elém a leírt jelenet.

Egy utcán fiatal lány hegedül, akit egy idős öregember hall meg. Köztük hatalmas korkülönbség, és mintha semmi közös nem volna bennük. Mígnem felcsendül egy ismerős szólam a hangszer húrjain. Az idős úr a háborúban elvesztette az unokáját, a lány pedig a nagypapáját. A háborús zene lett a közös pontjuk, és persze a mindkettőjüket sújtó, egy életet meghatározó személyes veszteség. A történet mondanivalója és keserű szépsége pedig, hogy amit az élet az egyik kezével elvett tőlük, a másikkal, ebben a furcsa pillanatban, ebben a különleges élethelyzetben visszaadja: úgy tekintenek egymásra, mint egy régen elveszett, most mégis újra előkerült részükre.

Szintén a már említett kötetbemutatón hangzott el az a kérdés, hogy mit jelent ezekben az írásokban ez *eltelt idő*. A szerző így felelt: „*Az idő sebeket gyógyít, de azokat néha fel kell tépni, hogy gyógyuljanak.*” – Ezzel mélységesen egyetértettem.

A múlt felett nem lehet szemet hunyni, mert a múltunk az identitásunk egyik fő fundamentuma. Persze ez nem azt jelenti, hogy a múltnak kell élnünk, de nélküle nem lehetünk tisztában saját magunkkal sem igazán!

Bár minden kornak megvan a saját hibája, de én legalább elmondhatom, hogy biztonságos kórházi ágyban születtem, nem pedig „két bombázás között”, ahogy az *Ősök kertje* című novella főszereplője.

Elmélázva forgatom kezemben a barna könyvet. Belegondolni is elrettentő, hogy miként éltek *ők*, a létbizonytalanság és kiszolgáltatottság káoszában, és mégis megteremtettek nekünk egy olyan világot, melyben jómagam is élhetek. Ami akkor megtörtént, az a sok szörnyűség, még ebben a szépirodalmi stílusban is szívbemarkoló, nehezen emészthető. Sőt, így talán még inkább az.

Viszont ha átdolgozzuk magunkban ezt a pár történetet, egy másik nézőpontból is rá tudunk tekinteni erre a sötét időszakra. Ahogy maga a szerző is mondta, néha fel kell tépnünk a sebeket a gyógyuláshoz, néha engednünk kell, hogy fájjon, de cserébe közelebb kerülhetünk a teljes igazsághoz. Valamiféle jótékony megértésbe emelkedhetünk, és rátekinthetünk arra a mély, sötét völgyre, melyen túljutottunk.

Végezetül visszakanyarodnék a bevezetőmben leírt eszmefuttatáshoz, a kilencessel kapcsolatban. A bűvös szám felkorbácsoló kettősségén túl bennem mindig is egyfajta hiányérzet keletkezett: kilenc, amely egy híján tíz, mely majdnem kerek, de mégsem az. Talán ebben az esetben a kiegészítés épp a mi feladatunk! A kilenc történet után hozzá kell adnunk a sajátunkat, hisz rajtunk áll, mit kezdünk a benne foglaltakkal. Rajtunk áll, hogyan illesztjük be önazonosságunkba ezeket az emlékezetünkbelől hiányzó mozaikkockákat. Rajtunk áll, hogy miként élünk együtt a génjeinkben lappangó ősi részünkkel. Egy biztos: ez a kötet segít, hogy bátran szembenézzünk a múlttal s vele együtt önmagunkkal.

(Magánkiadás, Budapest, 2012)

Oláh András

Agyonsugorított számárőrünk

Sz. Tóth Gyula: *Tanári notesz* – 6.

Kezdjük az elején. Már akkor fölkaptam a fejem, amikor észrevettem, hogy Sz. Tóth Gyula jegyzeteinek 6. kötete a „*Számárőrünk*” alcímet kapta, ami egyértelmű utalás Balzac regényére. (A legendák számárőre csodás erővel bír, általa minden kívánság teljesül, de ugyanakkor a kívánságokkal egyenes arányban zsugorodik is a mérete, elfogyása pedig a pusztulást jelenti.) Az alapötletet Balzac Hoffmanntól vette át, de azóta is sokan felhasználták (leghíresebb újraköltése Wilde: *Dorian Gray arcképe* című regénye). Balzac hőse éppen öngyilkosságra készül, mivel minden pénzét elkártyázta, egy nagyvilági nőhöz fűződő szerelme pedig teljesen összezavarta, s az utolsó pillanatban bukkan rá a számárőrre.

A párhuzam jogos, lehetőségeink jó részét már mi is eljátszottuk. Fogytán a kapaszkodó. De leginkább: fogytán az *idő*! A nosztalgia pedig („tegnap minden szebb volt”) nem jelenthet valódi kiutat. Ahogy a nemzetünket a világ előtt nevetésséggé tevő széthúzás, az egymásra acsargó pártpolitika sem. A szerző nem akar direkt módon politizálni. Csak hát az emberi élet több szinten zajlik. Így elkerülhetetlenül beleszivárognak mindennapjainkba a különböző oldalak harca. Nyilván nem véletlen, hogy Babits versét választotta mottóul: „*Ki állíthat / jobbra vagy balra engem? / Labdázatok, mindenkié vagyok! / Csak majd az Isten / ha az Ítélet trombitája szól, / állítand jobbra vagy balra. / A többi játék. (Noha sírnom kell rajta.)*”

Mit rejtenek a 6. notesz lapjai? A korábbiakhoz hasonlóan hosszabb-rövidebb bejegyzésekben naplószerűen rögzítik az élet dolgait. Az alkalmazott műfaj sajátos volta révén sokféle téma, sokféle forma elfér noteszben. A szűkebb és tágabb élettérben felbukkanó jelenségek foglalkoztatják a szerzőt, jegyzetei az emberi magatartások társadalmi mozgásformáit villantják föl, különböző élethelyzetekben, magán- és közszinten.

A kötetben ragyogó példáit látjuk annak, hogy a leghétköznapibb eset is meszezebbre mutat, párhuzamok vonására ad alkalmat – gondoljunk csak a közlekedési szabályok megszegőire. „*Engem az indexelés izgat – írja Sz. Tóth –, annak hiánya zavar. Ha valaki nem akarja jelezni mozgását, a mozgásában beálló változásokat, az semmibe veszi a másikat. Az fütyül a másik emberre, annak a másik nem társ. Úgy tűnik, közös úton haladunk, de ez látszat (...)* Az ilyen a közéletben sem indexel. Csak villog.”

Mindennapjaink pedig tele vannak ilyen villogásokkal. Meg brutális ki- és be-

szólásokkal. Némelyek már messziről villognak. Luxemburgból, Brüsszelből, Párizsból. Fölényesen, pökhendien. A helyzetet nem is ismerik, nem is akarják ismerni, de fölényesek, lekezelők. Nem véletlenül szentel tág teret a szerző a médiatörvény és a magyar alkotmány körüli nemzetközi acsarkodásnak, amit belülről (itthonról) is szítottak erősen.

„*Mi hát a szabadság?*” – erre a kérdésre is több szinten keresi a választ a szerző. Szinte mindegy, hogy a Széchenyi fürdő úszósapka-viselési kötelezettsége kerül szóba, vagy a szocialista kormányzat regnálása idején az MTA filozófusainak kiutalt tömérdék támogatás. Miközben a Kádár-korszak egykori lukácsista filozófusai azt szajkózták, hogy üldöztetés folyik, míg ők súlyos tízmilliókat használhattak bizonytalan kimenetelű témák kidolgozására, jó néhány folyóirat honoráriumot sem tudott fizetni. A szellemi termék pénzforgalmi megítélése meglehetősen zavaros – szögezi le Sz. Tóth.

De említhetjük az alkotmányozás kérdését is. Az Unió egyes teoretikusai megkérdőjelezték, szerepelhet-e az alkotmányban olyan tartalom, ami a kereszténységre, Istenre utal. Ide sorolhatjuk a Himnusz-vitát, a kereszténységre és a Szent Koronára való hivatkozást. (Sz. Tóth hatásosan citálja a luxemburgi himnusz nyersfordítását, amelyben ugyanúgy megidéztek Isten, mint Kölcsey Himnuszában.)

Kompország-voltunk Ady óta téma. De a globális világban már nem csupán el- és visszavágyunk. Komoly identitásproblémák feszülnek. „Csak lökdösődünk a globalizációs rengetegben”. (Elkeseredetten idézi a szerző az RTL Klub közvélemény-kutatását, mely a lakosság alapismereteit tesztelte március 15-ére vonatkozóan.)

Fontos láncszeme a naplónak a találkozások, a beszélgetések megörökítése. Történjen az nyilvános szerkesztőségi üléseken, irodalmi-művészeti előadásokon (azok szünetében), könyvbemutatókon, kiránduláson vagy éppen temetésen. Fűzfa Balázs, Tarján Tamás, Madarász Imre, Ködöböcz Gábor, Végh Attila, Michalkó Gábor, Kaiser László gyakori szereplői ezeknek a találkozásoknak. Töprengésre készítő gondolataik visszaköszönnék a könyv lapjain.

Érthetően tág teret szentel a szerző Zsolnai József személyének. Nemcsak a haláleset, a temetés kapcsán, hanem – oktatási reformok korát élvén – annak a pedagógiának is emléket állít, aminek Zsolnai a zászlóshajója volt, s ami mostanság elenyészni látszik, bár elemeit olykor elő-előveszik, s mint újszerűséget mutatják be mindenféle krakélerék. „*Magyarország kis ország, rosszul működő közoktatást nem engedhet meg magának*” – idézi a szerző a Tanár urat.

De szóba kerül sok más is: az üzletszerű kéregetések kérdése, az MR1 költészet-napi kívánságműsora, a benzinkúti megpróbáltatások, az otthon feketén dolgozó szomszéd, az uszodai normasértések, szemhunyasok sora, a *Hamburgi menyasz-*

szony című operett betétdalának sajátos története (betiltásainak okai a nyilas-korszakban vagy a Kádár-rezsim regnálása idején). De terítékre kerül az ügynökkérés, a leleplező listák körüli rossz felhang és még rosszabb hangulat is.

Vissza-visszatérő témát jelentenek a szerző által publikált írások és azok visszhangjai – vagy éppen a várt reakció elmaradása. Fontos szerepet játszik a tanítványokhoz fűződő viszony, a barátokkal való kapcsolat ápolása – ezzel kapcsolatos gondolatait a szerző megőrökíti a kötet lapjain.

Szóba kerülnek megkerülhetetlen nemzetközi történések is (pl. az al-Kaida vezérének likvidálása, a görög és portugál válság – és annak nemzetközi megítélése), a fal építési hullám kordivatja (Sartre „*Fal*” című művének téziseit idézi a szerző – összevetésben a felvidéki Ruttka városának döntésével, ahol vasbetonfalat húztak a város roma és nem roma lakta negyede között, illetve az izraeli – palesztinokat elválasztó – izolációs fallal), és tág teret kapnak a hazai tragédiák is (pl. a kolontári iszapkatasztrófa).

Fontos és látszólag kevésbé fontos (amolyan hétköznapi) kérdések futnak egymás mellett a kötet lapjain, miközben élénk tárulnak az elidegenedés nap mint nap leolvasható jelei: a mosolytalan arcok, a mobiltelefonhoz tapadt fülek, az elhallgató barátok. Szamárbőrünk egyre rövidebb. Kevés kívánság teljesítésére maradt lehetőség. Itt az idő, hogy komolyan megfontoljuk, mit is akarunk.

Sz. Tóth Gyula szépirodalmi igényű jegyzetei egyben korrajzok is, az emberi létezés olykor kacagtató, máskor fájdalmas modelljei. Jó szívvel ajánlom az olvasók figyelmébe.

(Hungarovox Kiadó, Budapest – 2012.)

Petróczi Éva

Két világvándor – Pannóniából

Jánosi Olga: Hullámverte emlékezet; Szabó Kázmér: Életek kiállítása

Egy generáció választja el egymástól Jánosi Olgát és Szabó Kázmért, egymáshoz közeli időpontban, ráadásul ugyanannál a kiadónál, Pécs rangos könyvműhelyében megjelent munkáik között azonban minden erőltetés nélkül könnyű rokon vonásokat felfedezni. Sem az egykori Királyi Jugoszláviában, Pancsevóban, egy menekült orosz nemesi család tagjaként született, majd Dubrovnikban felcseperedett, azután Magyarországra, majd Taskentbe és Moszkvába keveredő színész-televíziós rendezőasszisztens-tolmács, sem az Afrikától Afganisztánig vándorló sebészorvos nem úgy és azt írta meg, ami kalandos életükből következett volna. Jánosi nem „Szerelem, CSEKA, halál” típusú családi rémregényt, még csak nem is színésznői önvallomást, Szabó Kázmér pedig nem „igazi orvosregényt” Cronin, Axel Munthe, Janine Boissard, Robin Cook vagy éppen a józan-szociologizáló, kongói orvosi éveit megörökítő Tanhoffer Lajos modorában. Ők is, közös kiadójuk is nemes merészséggel vállalták a sokkal kockázatosabb, kevésbé bestseller-ízű utat és küldetést. Bemutatni egy, a történelmi körülmények miatt hányatott sorsú asszony s egy saját választásának köszönhetően ugyancsak emberpróbáló éveket megélt férfi életének *belső történéseit*, egyikőjüknél hatalmas tényanyaggal, plasztikus helyszínrajzokkal, a másikuknál tetemes filozófiai tudással adva meg e történések felejthetetlen díszleteit. Jánosi Olga önéletírásában – magam is nagyszüleim neveltjeként – a dubrovnikai Revelin erődben töltött, nyomorúságos, mégis szívárványosan szép gyermekévek idéződnek fel bennem újra meg újra, ahol az idősebb generáció műveltsége, kultúrája, tartása és szeretete ellensúlyozott minden köznapi nyomorúságot, szűkölködést. Éppen úgy, mint esetemben az ötvenes évekbeli Pécs nem mindig pompázatos díszletei között. A Jánosi- könyvben nagyon magával ragadó és tanúságos annak a küzdelemnek nagyon érzékletes leírása is, amelyet az orosz anyanyelvű fiatal lány azért folytatott, hogy magyar nyelvű színésznő válhassék belőle. A szerző ezen a ponton ritka intelligenciával kikerül egy másik csapdát is: a hazai színészvilág kevéssé ismert alakjaként nem kérkedik, nem dicsekszik a „nagyok”, a „híresek”, a közismert pályatársak barátságával, hozzájuk fűződő kapcsolatát szerényen, tárgyilagosan, a legcsekélyebb „önfényezés” nélkül mutatja be. Ugyanilyen fegyelmezett és mértéktartó akkor is, amikor „szeretteiről, szerelmeiről” és anyaságáról vall, igazi nagyasszonynak bizonyul minden sorában, ő, a hol papundekli kuckóban, hol albérletekben, hol fű-

tetlen színészházban megbúvó főhivatású menekült. Szabó Kázmér regénye még annyira sem a tényleges utazások könyve, mint Jánosié, hanem sokkal inkább egy 21. századi Madách-parafraízis. Az ő önkereső főszereplője nem Ádám, hanem egy Johannusz nevű férfi, aki a „világnézetek boltjában” igyekszik fölszerelkezni egy életre való szellemi-lelki útravalóval. A boltos – aki maga az ördög – három portékáját sózza rá, a dialektikus materializmust, a darwinizmust, s egy ráadásnak adott Jézuska-képet, azaz egy csipetnyi kereszténységet. Johannusz ezzel a batyuval – még Bunyan *Zarándokját* s Ibsen *Peer Gyntjét* is felidézve az olvasóban – hét alakban jelenik meg előttünk. Ebből az epizódfüzérből számomra a kőkorszaki intermezzo, a kéjvagyó, mégis mélyen vallásos velencei kurtizán alakja, s végül, de talán elsősorban a sorstársaival Svájcban bandázó, hol részeg, hol kijózanodó ötvenhatos menekült figurája bizonyult a legemlékezetesebbnek. Egyikük sorsa sem boldog, egyikük sorsa sem teljesül be igazán, így tehát – az alakváltó Johannusszal együtt – a könyv vége felé megint csak ott találjuk magunkat a világnézetárus boltjában. Szabó doktor úr itt, a gondolkodás tudományának szenvedélyes barátjaként, ismerőjeként, szokatlan remediát kínál alapjában véve elhibázott életű hősének – és nekünk, mindnyájunknak. A filozófia vígasztalását, Szókratész, Plátón, Buddha szavainak bölcsességét. S bár őt nem említi meg, eszünkbe juthat napjainkban szokatlan receptúrája nyomán akár Epiktétosz, a sztoikus gondolkodás atyja is, aki ugyancsak az elmélyült töprengést, a rendíthetetlen nyugalmat ajánlotta a mindennapoktól megkeseredett-megalázott emberek számára. Szerencse, hogy Szabó Kázmérnak bel- és külföldön egyaránt olyan lelkes, állandó olvasótábora van már, hogy ő is, kiadója is ismételten megkockáztathatta egy ilyen elmélyült szöveg megalkotását és kiadását, szívós következetességgel utasítva el egy „igazi” orvosregény többnyire sokkal igénytelenebb, sokkal olcsóbb, de gyors anyagi sikert hozó világát. Aki igazán figyelmesen olvassa könyvét, az rájöhet: az író civil foglalkozása, a gyógyítás, a helyrehozása, a rehabilitáció szándéka ebben a könyvben is jelen van, csak nem látványos szikevillogtatások, defibrillálások, vészhelyzeti közhelyek közepette. Nem könnyű olvasmány, türelem kell hozzá, de feltétlenül megéri. Mindkét könyv ékes bizonyítéka annak, hogy a Pannónia Könyvek igazán rangos, életjobbító kiadványok ma, a 21. század második évtizedében.

(Pannónia Könyvek, Pécs, 2012)

Marics Andrea

Száz oldalnyi magyarság

Albert Gábor: A földieper levelei alatt

A főcím nem véletlen, röviden és tömören így jellemzem Albert Gábor esszékötetét, melynek ő *A földieper levelei alatt* címet adta.

Nemzeti történelmünk viharos tájaira kalauzol vissza minket az író, a 19. és a 20. század irodalmának göröngyös útjaira, elhallgatott, csodás művekhez és megsebzett költőkhöz. Olyan írók gondolataival és életrajzával találkozunk, akik megérdemlik az utólagos értelmezést. Akiket saját korukban nem értettek vagy nem is hallgathattak meg, mert amit leírtak, túlságosan igaz volt, vagy nem felelt meg a kor és a kormány követelményeinek.

Említhetjük például Berzsenyi Dánielt, akinek költészetéről egészen egyedien nyilatkozik Albert Gábor. Róla szóló esszéjében érdekes párhuzamot állít a Berzsenyi-versek belső utalásrendszerével (vagyis a mitológiai hivatkozásokkal) és korunk modern verseinek magánmitológiáival, az elvont, kihagyásos versírási móddal, amelyet szintén meg kell fejtenünk.

Valóban izgalmas eszmefuttatás, hogy a 19. század elején élő költő remekművei az avulással egyszerűen kifényesedtek a 20–21. századra, akár az idővel egyre nemesedő óborok. Ám ennél a színfoltnál még szebb az esszé végkicsengése és lényegi mondanivalója, miszerint „Berzsenyiről írni nem csupán tanulmányírói feladat, hanem vallomás is a magyar irodalom mellett”. Hogy miért? Mert a költő sorsának példázata, az általa „Berzsenyi-szindrómá”-nak nevezett jelenség a 20. században sajnos állandósult. A niklai remete tán az első megsebzett költő volt, de ugyanez a sors várt Kodolányi Jánosra is, akiről Albert Gábor szintén értekezik. A róla szóló esszében egy méltatlanul elfeledett művére és annak jelentőségére hívja fel az olvasó figyelmét, amely a maga idejében a kommunista elnyomás miatt nem fejthette ki hatását, de aktualitását ma sem veszítette el. Ez a mű a *Zárt tárgyalás*, amelyben Kodolányi feltépte és kitartha az ajtókat, hogy mindenki láthassa, hallhassa, mi folyik odabenn, ahol egy furcsa bíróság ítélete szerint az író halállal fizet állítólagos bűnéért, a kultúra védelméért. A törvényszék elnöke a liberális polgárság, baloldali szavazóbírája a marxista világnézet képviselője, jobboldali szavazóbírája pedig a nemzetiszocialista világnézeté. Érdekes módon mindhárom vádló teljes egyetértésben ítéli halálra a vádlottat, akinek bűne, hogy igazat mondott. Ma már evidens, hogy a náci és a bolsevik diktatúrát szinte teljesen megfeleltethetjük egymásnak, de akkor, 1943-ban-amikor a *Zárt tárgyalást* kiadták, ehhez az utaláshoz kivételes tisztánlátás és vakmerőség kellett. Hiszen a két „ellentétes”

diktatúra a közjük tett egyenlőségjelet elfogadhatatlannak, sőt rágalomnak vélte! Ennek ellenére Kodolányi már korábban rávilágított a sötét titokra, hogy valójában a két párt ugyanolyan mértékben elkötelezettje a lelki anarchiának és a káosznak, mivel elfojtják a kultúrát, és ezzel együtt a társadalmat is. Mihelyst kilép a teremből az író, a börtönőr megkérdezi tőle: „Aztán miért nem hazudott nekik, maga hülye?” A válasz mély hallgatás, ahogy – fájdalom –, a mű sorsa is ugyanez lett. Mégis úgy hiszem, hogy létezik egy másik, egy olyan törvényszék, ami az előbbinél feljebbvaló, ahol ezt az írók örök életre ítélik a kultúra és az igazság védelmének vádjáért! Ez a törvényszék valahol ott van az emberek szívébe, lelkébe építve. Ezelőtt a bíróság előtt teljesen nyilvánvaló, ami a börtönőrnek nem volt az. A válaszként kapott mély hallgatás, amelynek leple mögött szinte kitapintható a lényeg, pontosan úgy, ahogy Ottlik Géza mondaná: „Minél jobban ritkulnak a szavak, annál jobban sűrűsödik az igazság; s a végső lényeg a hallgatás táján van, csak abba fér bele.”

Legyen tehát ez a vigasz Kodolányi számára, a szavak nélkül kikiáltott igazság, amit nem kell magyarázni, és ami számunkra fényes példaként lebeg. Ilyenkor érzi igazán az ember, hogy magyar. Hiszen –ahogy Albert Gábor is hangsúlyozza egyik esszéjében-, a magyar kultúra és hagyomány nem bukott meg, csak megbuktatták, de romjaiban még mindig él és hat! A jelen feladata, hogy újra elővegyük az egykor élő képet, hogy talpra álljunk, hogy a magyar ember felépítse magát szétesett darabjaiból, és hogy megtaláljuk önmagunkat megnyirbált, megtépázott, de még mindig élő országunkban. Eme „szellemi honvédelem” mindnyájunk feladata, és ebben elsősorban a családok, az iskolák és az egyházak megerősítése szükséges, hiszen a hagyományteremtésnek és -gondozásnak ezek a legfőbb intézményei. Albert Gábor kiváló gondolata szerint: „Ha a magyar múlt értékeit újra bekapcsoljuk szellemi vérkeringésünkbe, annál nincs hathatósabb védekezés a kultúrapusztító erők ellenében.”

Emlékezzünk tehát! Emlékezzünk például Mednyánszky Lászlóra, a filozófus festőre, ki arisztokrata családból „menekült” a társadalom perifériáján élő emberek környezetébe. Kastélyban élhetett volna, a festői romok lábánál meghúzódó Beckó birtokon, ehelyett rongyos báróként hideg műtermekben és sorstalan emberek társaságában mozgott. *Más volt: ahogy az ókori görögök mondanák, „étosza” volt, hű volt saját belső elveihez. Lojalista lélek egy opportunistá világban: a 20. század elején. Jelentőségéről nem csak egy esszé mesél Albert Gábor kötetében. A címadó esszé főszereplője is Mednyánszky, tőle származik „A Földieper levelei alatt” gondolata is: „Egyik eszmém mindig az volt, hogy egy darab természetet fantasztikusan fölnagyított méreteken képzelek magamnak. Úgyannira, hogy az emberek a földieper levelei alatt sétálhatnának... A látóhatárt le kell sülyesztetni vagy magasabbra kell emelni. Ily módon fantasztikus méretekre lehet nagyítani,*

egészen önkényűen, és különös, hogy akkor van igazunk, mert minden, ami körülvesz bennünket, voltaképpen rendkívül nagy. Ami kicsiny és nevetséges, az látszat. Minden ember a nagyság csodája.”

Ezzel felettébb érdekes perspektívát ír le, a látszat mögötti valóságot, az élet valódi értelmét, amelyet nem foghatunk fel látásra teremtett szemünkkel, sokkal inkább intuícióval és némi önvizsgálattal találhatunk rá. Kutatnunk kell, mert valahol ebben a szférában bukkanunk rá azokra az értékekre is, amelyeket sokszor elveszettnek hiszünk. Pedig attól, hogy szemünk nem látja őket, még nem vesztek el! Szellemtestünk rezdüléseiben még ott van a hit és a gyógyulás lehetősége! Ez az első és legfontosabb. Ehhez persze – ahogy Albert Gábor fogalmaz – önmagunkat kell átgyúrunk. Nem csalóka szavakkal, hazug illúziókkal, mert – ahogy Kodolányi mondta – a hazugság öl. Az igazság viszont gyógyít. Nézzünk hát szembe vele, és merjük felkutatni! Ebben a műben találhatunk olyan fogódzókat, amelyek reményt adhatnak eme nehéz, de gyémántfényű küldetéshez a ma embere számára.

Állítom, hogy ez a mű a mai magyar olvasó számára egy pohár víz a sivatagban. Igaz, kissé keserű pohár, hiszen a múlttal való szembesülés nem mindig könnyű, de annál nemesebb.

A ma már 83 éves író kivételes lelkesedése és felelősségtudata magával ragadó.

Az útjelző cserepek című esszéjében, amelyben lényegében hazánk és a magyar ember erkölcsi esélyeiről és feladatairól gondolkodik, az alábbiakat írja: „Hogy mit vártam és miben reménykedtem? Végső soron abban, hogy még egy halálba hajszolt, az élet szentségét megtagadó társadalom is megtalálhatja önmagát, ha felismeri, hogy milyen csapdába ejtették, hogy becsapják.”

A fenti mondatoknak súlya van, értelmezésükhöz nem kevés erő és bátorság is kell. Albert Gábor ugyanis nem csekélyebb témát jelöl meg lényegi üzeneteként, mint a magyar sorson és mentalitáson való elmélkedést, amely mindnyájunkat érint. Márpedig be kell látnunk, hogy a ma embere sajnos teljesen kiábrándult a hazai politikából, és pesszimizmusunk köztudottan legendás. De mi lehet ennek az oka? Az író szerint nem az, amit leginkább hangoztatnak. Nem elsősorban a gazdasági válság, hanem főként az erkölcsi válság. Ebben, úgy gondolom, teljesen igaza van. Főként a Kádár-korszak hozadéka, hogy a társadalom erkölcsi érzéke megrendült, hiszen az emberek naponta tapasztalták, hogy az igazmondás káros, a hazugság célravezető, az erkölcs pedig csak a balekok luxusa, akik saját sorsukat rontják vele. Ebből a betegségből sajnos ma sem gyógyultunk ki. De ha Trianon után képesek voltunk Klebelsberg Kuno vezetésével a kultúrfölény elérésére, akkor ma is képesnek kell lennünk az erkölcsfölényt elérni! Az egyik esszében az író az „Emberek földje kiáltvány”-t idézi: „*Elismerjük, hogy az általunk létrehozni*

kívánt társadalmak életében központi szerepe van a szellemi-lelki értékeknek és a spirituális fejlődésnek. Elkötelezzük magunkat olyan értékek mellett, mint az egyszerűség, a szeretet, a béke és az élet tisztelete, melyek minden vallási hagyományban közősek.”

Ehhez Albert Gábor szerint egy, a cluny kolostor vagy a reformáció mozgalmát idéző szellemi áramlatra lenne szükség, ami lesöpörné a lelkekről az elmúlt évszázad pernyéjét. Vajon meddig fog tartani, míg a magyarság kigyógyul ebből a betegségből? Nem tudom, de az a tény, hogy Albert Gábor esszékötete ott van a könyvespolcokon tőlünk elérhető távolságra, már magában orvosság.

(Pont Kiadó, Budapest, 2010)

Verók Attila

A Líceum és könyvtára mint az egri helytörténeti kutatás záloga?

(Kiss Péter: A Petőfi-kézirattól az elsodort forgókupoláig. Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár és épülete, a Líceum)

Az Egri Főegyházmegyei Levéltár levéltárosa, Kiss Péter újabb helytörténeti csemegeivel örvendeztette meg a hevesi megyeszékhely és különösen a Líceum története iránt érdeklődő olvasókat. Talán emlékeznek még rá, hogy nem egészen két évvel ezelőtt megjelent már egy hasonló témájú könyve *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtártól a Líceumig. Gyöngyszemek Eger művelődéstörténetéből* címmel, amelyről az *Agria* 2011. évi őszi számában egy recenzió is napvilágot látott (Verók Attila: *Mi van a „Gyöngyszemek” csillogása mögött?*, 249–253. o.). Az előző könyvben részletesen olvashattunk például a történeti Magyarország első orvosi oktatási intézményéről, az első magyar nyelvű tanítóképzőről, a magyar műemlékvédelmi mozgalom kezdeteiről, az első magyar nyomdászati szaklapról, a *Gutenberg*ről, továbbá egyéb érdekességek tömkelegéről, amelyek mind-mind Eger művelődéstörténetével állnak összefüggésben. A mostani könyvbe ugyan rengeteg szövegrészlet vagy akár egész fejezet is átkerült Kiss Péter említett munkájából, illetve korábbi kiadványaiból, mégis bátran kijelenthetem, hogy az új, bár könyvforgalomban még nem kapható vagy csak körülményesen hozzáférhető nyomdatermék számos új adatot és mindeddig nem ismert, illetve nem publikált forrást tartalmaz. Igazi erénye a könyvnek talán ebben ragadható meg.

A rövid bemutatást érdemes a címnél kezdeni. Tekintsünk most el attól a lényeges ténytől, hogy a könyvek megítélésének első, talán legfontosabb lépése a cím tanulmányozásánál kezdődik, és az ott olvasottak alapvetően meghatározzák későbbi viszonyulásunkat a produktumhoz. Éppen ezért elengedhetetlen, hogy a cím ígéretes és nyelvileg is kifogástalan legyen. Az első szemponttal kapcsolatban nem lehet kifogásunk, hiszen az új Kiss-könyv címlapja figyelemfelkeltő, izgalmas témát ígér. A második pont azonban hagy némi kívánnivalót maga után: a címben ugyanis két helyesírási hiba is olvasható. Ezeket recenzióm alcímében – harmóniában a nevezett műben alkalmazott megoldással – (sic!) jelöléssel illetem. Megint beigazolódni látszik az a korábban már általam is hangoztatott szükségszerűség, hogy akár népszerűsítő, akár tudományos igényű könyvről van szó, a szakmai és a nyelvi lektor munkájának igénybevétele megkerülhetetlen. A bemutatandó munka bibliográfiai adatai között, az előszóban, a főszövegben vagy a jegyzetekben

ilyen jellegű ténykedésre azonban utalást nem találunk. Kívánom, hogy a továbbiakban szerzőnk ugyanilyen kedvvel folytassa alapkutatásait, felfedezéseit pedig ne rejtse véka alá, hanem ossza meg azokat a nagyközönséggel, viszont ezt ne magányos harcoként, hanem más szakemberek bevonásával, vigyázó kontrollja mellett tegye! Ez egyáltalán nem kisebbíti érdemeit, sőt: sokkal hitelesebbé és megbízhatóbbá teszi a keze alól kikerülő írásműve(ke)t! Ne engedjen a sztárallűrök nyomán az öntömjénezés édes, de megtévesztő füstje által előidézett csábításnak, ne magát helyezze a középpontba (vö. pl. 6. o., 52. o. 191. jegyzet, 58. vagy 64. o. – a szerző becsületére legyen mondva, hogy ebbe a csapdába már sokkal ritkábban esik, mint korábbi könyvében), hanem hagyja, hogy szövege nyugtázza le az olvasókat, vagy ébresszen vágyat a kutatókban a felvonultatott források újabb, akár más szempontú tanulmányozására, újraértékelésére. A levéltáros legnemesebb feladata ugyanis éppen ebben rejlik: mivel ő ismeri leginkább az általa őrzött dokumentumokat, kútfőket, erkölcsi kötelessége azokra felhívni a kutatók figyelmét! A források felhasználása, interpretálása csak ezután következhet. Kiss Péter jelen munkájával követendő példát mutat a fentiekben elmondottak megvalósítására: a könyve főszövegéhez illesztett jegyzetekben nagyszámú új forrást vonultat fel, majd azokat mértéktartóan használja fel, elemzi, kivonatolja.

Emellett azonban nem szabad elkendőzni, hogy a szerző némileg csalódást okoz az olvasónak, hiszen munkája címében felcsigázza a kedélyeket, amelyeket végül nem elégít ki teljes mértékben. Ha a címben elhangzik ugyanis az utalás egy bizonyos autográf Petőfi-kéziratra, amelyet a Főegyházmegyei Könyvtár őriz, akkor ennek a témának legalább egy bő fejezetet kellene szentelni, ezzel szemben egyetlen, mindössze hétsornyi kitevő, 1912-ből származó idézet, valamint egy, a Petőfi-szöveget ábrázoló fénykép kapcsolódik ehhez a fontos momentumhoz (vö. 84. o.). Sokkal többet nem tudunk meg a könyv címében foglalt másik dologról sem, nevezetesen arról, hogy egy 1924-ben Eger városán végigsöprő vihar lesodorta és egy szomszédos házra dobta a csillagvizsgáló kupoláját (vö. 15–16. o.). A hét plusz hat sor, ami a címhez kapcsolódik egy 165 oldalas könyvben, nem elégítheti ki egy olvasó méltán elvárható igényeit. Ezt a szerző maga sem gondolhatja komolyan! Ennek az anomáliának a felszámolásában segíthetne a lektor, aki felhívna a mű alkotójának figyelmét a cím és a tartalom összhangjának fontosságára. Ezt a szükségyszerűséget, illetve annak kihasználását azonban a szerzőnek magának kell mérlegelnie.

A fentiekből következik, hogy a főcím megválasztása – vagy a tartalom kifejtése? – nem a legsikeresebben történt. Mindezt azonban kárpótol az alcímben megfogalmazott ígéret: a 46. oldaltól a 126. oldalig, valamint a függelék nagy részében is a Főegyházmegyei Könyvtár történetéhez kapunk érdekfeszítő, több esetben első alkalommal publikált adalékokat. Ennek kapcsán viszont azonnal fel-

merül egy kérdés: miért kell a szerzőnek önálló úton járnia, és a Bródy Sándor Városi és Megyei Könyvtárral szövetkeznie ahhoz, hogy egy olyan munkát adhasson ki, amely a Líceumban található barokk könyvtár történetére vonatkozik? Nem egyszerűbb és elegánsabb lenne a Főegyházmegyei Könyvtár (EFK) munkatársait felkérni az együttműködésre, mint „idegen” segítő tollaival ékeskedni? Vajon mit szólna a szakmai és a laikus nagyközönség, ha az EFK jelentetne meg egy kiadványt a Bródyról elnevezett könyvtárról? Nem kérdőjeleződne meg a szakmai kompetencia? A témában érintett egyéb személyekkel összhangban magam is azt vallom, hogy mindenkinek a maga háza táján kellene söpörnie... Ez a problémakör már akár jogi nehézségeket is felvet(het), vagy ha mégsem, szakmaetikai és morális kérdéseket biztosan – és immár második alkalommal.

Nem szeretném persze a húrt tovább feszíteni, pusztán a felmerült, szembeötlő probléma jelzésére szorítkoztam. A folytatás már legyen az illetékesek ügye. Az mindenesetre egyértelműen kiderül Kiss Péter könyve kapcsán, hogy a kooperáció az EFK-val mindenképpen üdvös lenne, hiszen ha összevetjük a barokk könyvtár igazgatójának tollából nemrég megjelent (Löffler Erzsébet: *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár*. Eger, 2012) és a jelen recenzió tárgyát képező könyv forrásanyagát, azonnal feltűnik, hogy más-más primer és szekunder kútfőkre helyezik a hangsúlyt. Mindkét munka egészen kiváló a maga nemében, ám még átütőbb hatást tudnának elérni, ha a kettőt összeolvasztanák. Mindketten más-más forrásokat használnak, azaz egészen eltérő oldalról világítják meg ugyanazt a művelődéstörténeti jelenséget. A kétféle szempont együttes ismertetése minden bizonnyal nagy lendületet adna az EFK történetének és állományának alaposabb tanulmányozásához. Jómagam látok abban rációt, hogy a két oldal összefogjon, és a későbbiekben adekvát, megbízható szövegű tanulmányok, értekezések, könyvek lássanak napvilágot a témában.

Jelenleg ugyanis kívülről szemlélve úgy tűnik, mintha rivalizálás lenne a felsorolt felek között, hogy ki tud jobban rálicitálni a másikra. Ha azonban alaposabban megnézzük a kialakult szituációt, azt láthatjuk, hogy csak az egyik oldal folytatja ezt a földalatti tevékenységet. De mire fel ez a szembenállás, ez a folytonos bizonyítási kényszer? Nem jobb lenne mindenkinek, ha a felek összefognának, és együttes erővel írnának például a Líceum régmúltjáról, a Főegyházmegyei Könyvtár sok titkot rejtő történetéről vagy akár az egri érsekség immár kétszáz évesnél is régebbi történetéről vagy akár az egri érsekség immár kétszáz évesnél is régebbi történetéről? Miért kell Kiss Péternek folytonos, kényszerű lépéselőnyben lennie a Líceumban dolgozó kollégákkal szemben? A bemutatott mű szerzője előtt ugyanis nem ismeretlen, hogy a 250. Eszterházy-évfordulóra (2013. június) impozáns kötetekkel készülnek az Eszterházy Károly Főiskola kutatói. Miért kell tehát önálló, sebtében összeszerkesztett művekkel elébe menni a nagy szintézisnek? Szakmai féltékenységgel állunk szemben? Vagy az ön-

igazolás kényszere ütközik itt ki, hogy magányos harcosként – és nem mellékesen a források hivatott őrzőjeként – szembe lehet szállni a csapatmunka jelentette előnyösebb hadi helyzettel? Netán a kialakult faramuci szituáció pusztán a véletlen játékának lenne köszönhető? A válaszokat nyilvánosan talán sohasem kapjuk meg, így maradnak a kérdések, a bizonytalanság és a konstruktív feltételezés.

A fentebb elmondottak természetesen nem csorbítják a recenzió tárgyául szolgáló könyv érdemeit, csupán olyan érzékeny szakmai és illetékességi területet érintenek, amely mellett önáltatás lenne szó nélkül elmenni. Mindenképpen elismeréssel kell azonban szólni arról a tényről, hogy a szerző felül merte bírálni korábban pontatlannak ítélt kijelentéseit, és új könyvében már módosított adatokkal dolgozik (vö. pl. a történeti Magyarországon egykor létezett képkiallításokra vonatkozó passzust a 30. oldalon). Ezzel igazi tudósi erényről tesz tanúbizonyságot, ami nagyon becsülendő dolog. Érdemes lenne ezt a könyv más részein is követni, hiszen maradtak még tisztázásra, javításra váró szöveghelyek szép számmal. Csak néhányat sorolok fel illusztrációképpen: a 21. oldalon az eгри csillagvizsgáló régi műszereivel kapcsolatos új, Derek W. House nevéhez köthető felfedezésekről hallunk, ám a lábjegyzetekből és a bibliográfiából is hiányzik a hivatkozás. Jelen állapotában szintén ellenőrizhetetlennek tűnik az eгри polgárok hagyatékaiban fellelt könyvjegyzékek ténye és szövege is, hiszen Kellner Judit nevén kívül semmilyen kapaszkodót nem kapunk a téma tanulmányozásához (vö. 44. o. 151. jegyzet). Kiss Péter könyve 48–50. oldalán teljes terjedelmében közöl egy Eszterházy Károly püspöktől származó levelet, amelyet 1790-ben írt a dédelgetett egyetemi álm kapcsán. Ezt a szöveget két évvel korábban is közreadta már a szerző, viszont a két kiadás több, főként nyelvi természetű eltérést tartalmaz, amire nincs magyarázat. A kiadvány 69–70. oldalán olvashatjuk azoknak a könyvtáraknak a nevét, amelyeket alapítóik nyilvános könyvtáraknak szántak. A lista mindenképpen pontosításra szorul, hiszen itt pusztán katolikus főpapi bibliotékákról esik szó, ami nagyon egyoldalúvá teszi a 15–18. századi magyarországi könyvtártörténetet. Erről ugyanis sokkal összetettebb ismereteink vannak már (ehhez vö. pl.: Monok István: *„Libri in publica libraria exules scholastici”. Kísérlet egy fejléc értelmezésére, avagy a városi közösségi könyvtárak kialakulásáról Magyarországon*. In: Tarnai Andor-émlékkönyv. Szerk. Kecskeméti Gábor. Budapest, Universitas, 1996. (Historia Litteraria; 2). 181–187. o. – további gazdag irodalommal). Nem elegáns idegen nyelvekből származó névalakokat magyarrá tenni sem, mert így lesz a festő Johann Lucas Krackerből (pl. 6., 25., 53. o.) Kracker János Lukács (pl. 8., 54., 63. o.) vagy a humanista Johannes Regiomontanusból (polgári nevén: Johannes Müller aus Königsberg) Müller János (ld. 104. o.), ami azt a képzetet keltheti a kérdésben nem eléggé tájékozott olvasóban, mintha a nevezett személyek magyarok lettek volna, holott erről szó nincs. Szintén félrevezető az eltérő

megnevezés például a szakzsargonban csak RMK-nak titulált rövidítés vonatkozásában is. Egyszer azt látjuk, hogy ez a betűszó a Régi Magyar Könyv (85. o.), másszor pedig, hogy a Régi Magyar Könyvtár (104–105. o.) rövidítésére szolgál. Mit kezdjen azonban ezzel az olvasó? Egy műfajt vagy egy intézményt, esetleg egy könyvsorozatot feltételezzen a rejtélyes betűk mögött? Ahol csak lehetőség van a tisztázásra, ott azt meg kell tennie a szerzőnek. Szintén kellemetlenné válhatnak az elírásokból származó félreértések is. A Főegyházmegyei Könyvtár egyik kincse az a Barkóczy püspöktől származó album, amelybe Magyarország egykori uralkodó-vezető-irányító személyiségei saját kézjegyüket örökítették meg. Mária Terézia albumoldalán például ez olvasható Kiss Péter átírásában: „*Iustitia et dementia.*” Magyarátzként pedig: „*Igazságosság és kegyesség.*” (Vö. 98. o.) Az első szó fordítása helyes, a másodiké azonban már kevésbé, hiszen a *dementia* a szerző által is előszeretettel forgatott Finály-féle latin–magyar szótár szerint *észtelenség, meggondolatlanság, háborodottság, tébolyodottság*, ami igen messze áll a kegyességtől. A félreértést egy tévesen olvasott, illetve átírt betűpár okozza, ugyanis a kézírásos szövegekben a „cl” betűk könnyen olvashatók „d”-nek. Noha ez általában nem okoz galibát, az idézett esetben igen súlyos következményei vannak. Az ilyen és ehhez hasonló tévesztések, elgépélések, nyelvhelyességi, hivatkozási stb. hibák azonban sokat rontanak egy-egy kiadvány minőségén. És itt utoljára visszatérek egyik vesszőparipámhoz: a lektor hiányának kérdéséhez. Amennyiben ugyanis lektor ellenőrizte volna a szöveget, a zavaró, apró hibák jelentős része kiküszöbölhető lett volna (ehhez vö. a korábbi Kiss-munkához írt recenzióm megjegyzéseit, amelyek legnagyobb hányada a jelen munkával összefüggésben is megismételhető lenne), Kiss Péter könyvéről pedig szinte ódákat lehetett volna zengen. Talán majd a következő alkalommal...

Mondandómat egy remény megfogalmazásával zárom. Amiként Eszterházy Károly a 18. század utolsó harmadában Torner Ignác könyvtáros és nyomdai prefektus feladatául tűzte ki: térképezze fel minden kanonok és professzor magánkönyvtárát Egerben, hogy fel lehessen mérni, milyen irodalom van meg a városban, mert akkor az illető dokumentumokat a nyilvánosnak szánt líceumi könyvtárba már nem vagy csak nyomós indokkal szereznék be, úgy azt remélem, hogy ez a nagyon praktikus és megfontoltságra valló gondolat gyökeret talál több évszázad elteltével is az érseki városban tevékenykedő helytörténészek között, és például a Főegyházmegyei Könyvtár megnyitásának 230. évfordulóján, azaz 2023-ban már olyan tisztelgő kötetet lehet majd megjelentetni, amelyben minden kutató összeadja a rendelkezésére álló forrásokat és adatokat, hogy a közös munka meghozza végre megérdemelt gyümölcsét. A Líceum, az egykor benne működött intézmények, köztük a barokk könyvtár története már önmagában is olyan szerteágazó kutatásokat feltételez, hogy azt senki sem képes egyedül véghezvinni.

Ehhez tudósok és elhivatott kutatók generációinak összehangolt munkájára lenne szükség. Köztük olyan lelkes és a forrásokat kiválóan ismerő emberekére, mint Kiss Péter is. Bár némelyekben esetleg éppen ellenkező előjelű vélemény fogalmazódhat meg könyveivel kapcsolatos bírálataim kapcsán, szeretném megerősíteni mindenkiben, hogy észrevételeimet kizárólag segítő szándékkal vetem papírra. Abban a hitben, amely engem is folyamatosan motivál: a tudomány iránti mély alázat, amely állandóan arra sarkall bennünket, hogy amit csinálunk, azt a legnagyobb körültekintéssel, megbízható és bármikor ellenőrizhető módon végezzük! Akiben ez az igény nincs meg, annak balgaság ilyen miliőben dolgoznia. Természetesen: akinek nem inge, ezt a kijelentést ne vegye magára.

(Eger, Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár, 2013.)

Zsirai László

Őszinte, közvetlen hangnemű novellák

Lukáts János: Emberfa

A jó könyvet kézbe veszi az ember, hogy próbaképpen kíváncsian belekóstoljon. Később pedig azon kapja magát, hogy képtelen letenni. Az oldalak folyamatosan „etetik magukat”. A világosságból közben sötét lesz, a nappalból este, majd éjszaka, s az érdekesebbnél érdekesebben formált történetek cselekménye ébren tartja a figyelmet.

A kritikus is örül, nemcsak az olvasó, ha ilyen könyvre bukkan. *Lukáts János Emberfa* című „novellás könyve” pontosan megfelel az olvasmányosság legfőbb kritériumának. Letehetetlenül érdekes. „Az ember soha nem tudja, mikor lépi át a valóság határát. Látszólag két lábbal áll a földön, pedig már régen az illúziók világában szárnyal. Nem, nem is ő tévedt valami gyanús ingoványba, a valóság lopta ki magát a talpa alól.” Ezzel az imént idézett bekezdéssel indul a történetek sora. Összesen tizenhat írás – novellák, útirajz – kínálja a szórakoztatás élményét úgy, hogy közben tanulhat is belőlük az értelmes ember. Most úgy járok el, ahogy a szerző tette egy írószövetségi könyvbemutató alkalmával. Nem idézek többet a könyvből, ahogyan Lukáts János is – meglepő fordulattal – csupán egyik novellája részletét olvasta fel, mondván: „Nem olvasom tovább. Ha érdekli Önöket a történet folytatása, megtalálják a könyvben.”

Író, fordító, szerkesztő – jelzi titulusait a fülszöveg. A szerző dolgozott könyvtárosként, tanított a berlini Humboldt Egyetemen, jelenleg folyóirat-szerkesztőként kamatoztatja irodalmi tájékozottságát, esztétikai érzékét. E kötetében összegyűjtött művei ismerősek ugyan a *Duna-part*, a *Palócföld*, a *Napút*, a *Lyukasóra*, a pécsi *Irodalmi Páholy* és a *PoLiSz* folyóiratokból, ám így egybefűzve bővebben és hangsúlyosabban igazolják alkotójuk tehetségét. „Novellát írni a legnehezebb mesterség, a leghálátlanabb és a leggyönyörűbb!” – vallja Lukáts, aki valójában valamennyi írásával arra mutat rá, ami gyakran hiányzik a mai világból: az emberi lélek egyensúlyára.

A humanista embert környező hétköznapokban is felfedezhető a művészet, mint a kötetkezdő, címadó novellában az élő akácfából faragott szoborlány alakjában. Ez a történet Váci Mihály *Rózsák a jégen* című, nagyszerű elbeszélésével rokonítható, amelyben – a Feneketlen-tó melletti parkban – egy szerelmespárt ábrázoló, padra „ültetett” hősobor ámította el a költőt. Ez a két írás egyformán mutatja meg a szépség váratlan lelőhelyét, s hangsúlyozza figyelmünk lényegi fontosságát a felfedezéshez. A kötetben található témakörök másik vonulata a gyermekkor

kalandos emlékeiből építkezik. Végig jelen van a természet, különösen a kirándulásokról beszámoló írásokban. A *Quo vadis, Dunakanyar?* és az *Egy délután Velencében* címűek az útirajz műfajt alkalmazva kalauzsolnak, de Lukáts – például az osztálykirándulást témájául választó *Vízöntőben* – egészen remek pszichológus és alapos idegenvezető az ember lelki természetének ösvényein is. Bibliai, mitológiai gyökerű történetek újraértelmezője, amivel éppen úgy az emberformáló világot erősíti, mint amikor közvetlen életrajzi eredetű eseteket mond el.

Sajátos megformálásában főszerepet kap az őszinteség és a közvetlenség, a megélt élmény biztonsága s a líra tömörségét elérő novellisztika élményszerű szépsége. Bármilyen témába fog, mindegyik feldolgozásából kicseng, jelzésszerűen mindegyik emberi viszonylat mögött ott van a becsületes erkölcs irgalma és biztató hangja. Az *Emberfa* című kötet szépprózái tükröt is mutatnak a közelmúltbeli és jelen társadalmunk eseményei által, tanítva segítenek eligazítani egyes helyzetek megértésében, s kivétel nélkül igényesen szórakoztatnak. Szerényen, nem eszményítve semmit. Úgy, ahogy megélhetőek voltak, jelenleg átélhetőek, s feltételezhetően megvalósulnak a történések a jóslatoktól mentesen formálódó jövőben. Térben, korszakban egyaránt sokszínű kínálattal szembesülhet, aki kezébe veszi Lukáts János novelláit, s olvasásához kedvteremtőül annyit állíthatok: nem fog csalódni.

(*Hungarovox Kiadó, Budapest, 2009.*)